

ресурс]. – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e).

4. Козюбра М.І. Принцип верховенства права та вітчизняна теорія і практика: мат. міжнар. конф. «Верховенство права: питання теорії та практики» / М. І. Козюбра // Українське право. – 2006. – № 1 (19). – С. 15-23.

5. Кравчук М.В. Теорія держави права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М.В. Кравчук. – Вид. 3-є, переробл. й доповн. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 524 с.

6. Кравчук М.В. Проблеми теорії держави і права(опорні конспекти): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – 3-є вид. змін. й доп. / М.В. Кравчук (авт. -упоряд.). – Тернопіль: Терно-граф, 2015.– 480 с

7. Орловська І. Г., Фаст О. О. Значення принципу верховенства права для сучасного демократичного суспільства // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – №2. – С. 31-32.

8. Петришин О. В. Верховенство права в системі правового регулювання // Держава і право у світлі сучасної юридичної думки / Зб. наук праць. – К.: Юридична думка, 2010. – С. 76

9. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. / П.М. Рабінович; вид. 10-е, доповнене. – Львів: Край, 2008. – 224 с.

10. Руднева О. Міжнародні стандарти прав людини та принцип верховенства права: до проблеми співвідношення правових явищ / О. Руднева // Юридична Україна. – 2012. – № 4(112). – С. 15-16.

11. Середняк Т. К. Верховенство права в Україні: проблеми розуміння та застосування: монографія / Т.К. Середняк. – Дніпропетровськ, 2014. – 124 с.

12. Трихліб К.О. Верховенство права: сучасні інтерпретації / К.О. Трихліб // Учёные записки Таврич. нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Серия «Юрид. науки». – 2013. – № 2-1 (Ч. 1). – Том 26 (65). – С. 152-163.

Остапчук Я.

*студентка І курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.і.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ
Грубінко А.В.*

СИСТЕМА ШАРІАТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ В РЕАЛІЯХ ХХІ СТ.

Одним з найвидатніших явищ у середньовічній цивілізації на Сході стало мусульманське право (шаріат), правова система, що згодом набула світового значення. Мусульманське право є однією з найстаріших світових релігій (поряд з буддизмом і християнством), яку сповідує більша частина населення світу. Норми шаріату давно вийшли за межі Близького і Далекого Сходу, поширили свій вплив на Середню, Східну та Західну Азію, Закавказзя. Мусульманське право має глибокий вплив на історію держави і права цілої низки країн Сходу, дає можливість зрозуміти, що воно може активно діяти в новій історичній обстановці.

У середньовічній цивілізації на Сході є одним з найбільш великих явищ мусульманське право (шаріат). Ця правова система набула найбільш поширеного впливу на подальше майбутнє людства, набула світового значення і оформилася в рамках Арабського Халіфату. На перших стадіях розвитку шаріату привертає увагу те, що мусульманин повинен керуватися в першу чергу обов'язками, а не правами [1, с. 332]. Це є представленим у мусульманському праві найчіткіше, тому саме ці обов'язки визначали все життя правовірного мусульманина, який глибоко поважає свою релігію.

Мусульманське право як система виникло ще в VII – X ст. в Арабському Халіфаті. Його появу пов'язують з життєдіяльністю пророка Мухаммеда і перших чотирьох праведних халіфів, в яких шляхом тлумачення заповідей, вчинків та висловлювань пророка було укладено перші священні книги мусульман – Коран і Сунна. Двома постулатами ісламського права є «немає ніякого божество окрім Аллаха» та «Мухаммед є пророком і посланником Аллаха». Проаналізувавши поведінку радикальних мусульман можна дійти висновку, що ці люди наче зазомбовані Аллахом, здатні сотворити з собою все те, що наказує їм їх Бог [2, с. 134].

Шаріат з самого початку формувався як конфесійне право і був пронизаний релігійно-етичними уявленнями. Шаріат здебільшого відображав взаємодію двох засад – релігійно-етичної та, власне, правової, пов'язаної з ім'ям Магомета – купця з Мекки. Саме він об'єднав всі арабійські племена в один народ та створив арабську державу, поклав в її основу іслам [7].

Незважаючи на відносно раннє функціонування ісламу і шаріату, вони швидко поширилися по всьому світу і стало діючим правом у цілому ряді середньовічних країн Азії та Африки. На даний час мусульманське право охоплює своєю дією близько 1 млрд. людей по всьому світі. Шаріат є однією з тих правових систем, що продовжують швидко розвиватися та поширюватися. Однак настільки широке поширення ісламу і шаріату потягло за собою щодня більший прояв у ньому місцевих особливостей і відмінностей при тлумаченні окремих правових інститутів і рішень у конкретних правових спорах. Тому з утвердженням двох головних напрямів в ісламі відбувся розкол в шаріаті, де поряд з ортодоксальним типом виникає шіїзм, що домінує в Ірані, Лівані, Йомені.

Джерела мусульманського права відіграють не меншу роль у функціонуванні правових систем ісламських країн, адже саме в джерелах покладені певні реалії, якими сповідуються всі закони. Шаріат – це своєрідний звід приписів, обов'язкових для виконання кожним мусульманином. Він ґрунтується винятково на Корані та Сунні. Всі приписи носять виключно релігійний характер, однак виступають регуляторною основою і правовою стороною життя мусульман.

У монографіях М. Лубської проаналізовані канонічні джерела мусульманського права – Коран, Сунна, шаріат [4, с. 196]. Науковець зазначає, що «в ісламському розумінні права відображається цілісний світогляд, який ґрунтується на тому, що право – не воля людини чи держави, а вияв волі Аллаха. Люди не створюють закони, а застосовують Божественні закони на практиці». Тому законодавцем вважається лише Бог. Між законодавчою і виконавчою владою в ісламі не може бути протиріч, які фактично є

виконавцями божественних законів. Тому люди здатні знаходити правові рішення лише в загальних межах шаріату [2, с. 25].

Учений Аш Шафія сформулював вчення «чотирьох коренів», що створило єдину систему джерел мусульманського права. До них відносять:

— Коран – найважливіше джерело шаріату. Це священна книга, яка являє собою запис дарованого Аллахом відкриття, переданого через пророка Мухаммеда. В Корані міститься два основні види поведінки, перший – питання з приводу шлюбу, спадкування, сім'ї, тобто деталізовані норми. До другої групи правил поведінки належать вихідні принципи і загальні цілі, що повинні лежати в основі конкретних рішень. Також Коран складається з різних притч, проповідей, молитов, приписуваних пророку Мухаммеду. Отже, Коран (араб. – «читання») – священна книга мусульман і перше за значенням джерело мусульманського права. Його не можна вважати систематизованим юридичним документом. Лише незначна частина Корану стосується питань правових відносин мусульман, а також інших віруючих. Більшість положень присвячено питанням релігії та ісламської моральності. Невелика кількість конкретних правил поведінки виникла здебільшого при розв'язанні пророком конкретних конфліктів, оцінці ним конкретних фактів або при відповіді на поставлені йому запитання [9, с. 327].

— Сунна – не менш авторитетний і обов'язковий для всіх мусульман джерело релігії і права. Складається з численних розповідей про судження і вчинки Мухаммеда.

— Наступне місце в ієрархії джерел мусульманського права займає іджма, що розглядається як «загальна згода мусульманської громади». Це своєрідна доктрина мусульманського права, яку становлять думки найбільш авторитетних ісламських правознавців з приводу питань, що не урегульовані Кораном або в Сунні. Норми, встановлені в Іджмі передбачали самостійні правила поведінки і ставали обов'язковими в силу одностайної підтримки муфтіїв і муджтахідів. Такий спосіб розвитку норм мусульманського права отримав назву "іджтіхад". Правомірність Іджми як одного з основних джерел шаріата виводилася з вказівки Мухаммеда: «Якщо ви самі не знаєте, спитаєте тих, хто знає» [5, с. 431].

— Четверте місце посідає Кияс. Він є особливим джерелом, що тлумачить Кора і Сунну методом судження за аналогією. Згідно Киясу, правило, встановлене в Корані, Сунні чи Іджмі може бути застосоване до справи, яка прямо не передбачена в цих джерелах права. Кияс сприяв звільненню шаріату як в цілому, так і в ряді моментів від теологічного нальоту. Кияс часто ставав в руках тамтешніх суддів знаряддям відвертої сваволі [8].

— Останнім джерелом мусульманського права були укази і розпорядження халіфів – фірмани. Вони відігравали важливу роль.

Судовий прецедент ніколи офіційно не визнавався джерелом мусульманського права. Рішення суду вважається лише моральним судженням, що може бути змінено і переглянуто задля поліпшення. Офіційно правовий звичай також не визнавався джерелом права, але виконував субсидіарну роль при вирішенні різноманітних питань, розширюючи і уточнюючи застосовуваний принцип права чи норму [6, с. 27].

Система Абу-Ханіфа (помер у 767 р.), так званий ханіфізм, – перша система мусульманського права. Ханіфізм надає багато уваги звичаєвому

праві арабського та інших мусульманських народів – адату. Надає особливого значення методам особистого роз'яснення – роя і вирішенню спірних питань шляхом кияса, з посиланням на відповіді сури Корана і Сунну. Ханфізм став домінуючою системою ісламського права в Османській імперії. Залишилась значна настина його прибічників у Афганістані, Туреччині, Єгипті, Пакистані [10].

Наступною системою шаріату є та, яка визнає в якості основ права Коран, Сунну, опирається також на методуку істіхсана, ханіфізм. Це система Малика (помер у 795 р.) або ж скорочено маликізм. Найбільшого поширення ця система набула в країнах Ма-грибу, Судані. Люди, які керувались цією системою, були суворими та нетерпимими.

Третьою системою мусульманського права залишається система Аш-Шафії (помер у 820 р.) або шафіїзм. Визнає Коран і Сунну як основу ісламського права, не допускає індивідуальних тлумачень авторитетів богослов'я та застосування методу істілах. Ця система значно жорсткіша, ніж ханіфізм. Вона нетерпима до правових спекуляцій. Поширена система шафіїзму спостерігається у Східній Африці, Сирії, Частково в Єгипті, Індонезії, Пакистані.

Останньою з усіх вище перелічених систем є система ханбалізму Ібн-Ханбала (помер у 855 р.). Ця школа відрізняється від усіх своєю нетерпимістю, має найменше поширення і сповідується насамперед в Аравії, в сучасному Афганістані (консервативні країни ісламу). Ця система використовує методи рая, іджми, кияса.

Усі ці системи невідривно пов'язані з сучасним мусульманським правом, адже кожен мусульманин сповідує ту чи іншу систему, якою керується упродовж всього життя.

Мусульманське право завжди залишиться не самостійною галуззю науки, а однією зі сторін релігії ісламу. В XXI ст. мусульманське право посіло високі позиції серед всіх інших релігій та правничих дій.

Шаріат насамперед тісно пов'язаний з релігією та цивілізацією ісламу, тому ці права можуть зрозуміти лише ті, хто орієнтується в релігії ісламу. Кожен поважачий себе мусульманин не може знехтувати обов'язками, які записані в Корані. Тому ці люди керуються не лише своїми потребами та мисленням, а приписами, які зазначені у священній Книзі.

Шаріат як правова система мусульман є досить жорсткою, але й ефективною. Як варіант, через високий рівень жорстокості у людей низький рівень злочинності. Найбільш жорсткий варіант шаріату практикується в Ірані. Більш людяні закони шаріату використовуються в Саудівській Аравії. Наприклад, за дрібну крадіжку не карають позбавленням життя, а б'ють різкою привселюдно. У мусульман заборонено вживати алкоголь, зокрема вина. На вино накладено табу. Тому в Аравії діє «сухий закон». За умови повторного вживання алкоголю можна позбутися руки. Поширене короткострокове позбавлення волі (від 6 до 20 днів). Також досить жорстокі норми шаріату поширені в Афганістані. Там за крадіжки можуть відрізати кінцівку або стратити привселюдно.

Щодо шаріату в Російському законодавстві можна зазначити, що тривала взаємодія різних систем права привела до певного симбіозу російсько-радянської і адатно-шаріатної системи права. Зараз Росія переживає новий

«наступ» ісламу, після якого постає питання «про перспективи включення окремих елементів шариату у її правову систему». Проблема взаємодії правової системи мусульманського права набуває серйозного політико-правового значення. Взаємодія мусульманських держав з Росією, Україною та іншими країнами Сходу і Заходу не повинна завдавати шкоди і загрожувати безпеці людей, повинна гарантувати гармонію та міжцивілізаційну комунікацію.

Отже, система мусульманського права є неповторною та специфічною щодо джерел, термінів, юридичних конструкцій. Ця стаття не може повністю проаналізувати всю неповторність шариату та її головну складову, без якої воно не існує, – іслам. Проте можна підсумувати, що ця релігія має багамільйону «армію» ірруючих, яка не зрадить своєму Богу, а навпаки буде робити все для своєї релігії. Мусульманське право активно розвивається на Близькому Сході, Азії, Африці, Європі, і в цьому є свої переваги і недоліки. Взаємодія ісламу з іншими державами безумовно позитивна, адже тоді шариат розвивається, але потрібно мати гарантії, що це не завдасть шкоди міжцивілізаційній комунікації.

Універсалізм ісламу, основна ідея мусульманської ідеології і політичної теорії про злитість духовного і світського визначили особливе місце держави в ісламському суспільстві, її безумовне абсолютне панування над суспільством, її теократично-авторитарну форму.

Список використаних джерел

1. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник / Грубінко А.В. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 656 с.
2. Лайпанов Б. Ислам в истории / Б. Лайпанов. – М., 2001. – 134 с.
3. Лубська М.В. Мусульманське право як філософсько-релігієзнавчий феномен: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук: спец. 09.00.14 «Релігієзнавство» / М.В. Лубська. – К., 2008. – 25 с.
4. Лубська М.В. Мусульманське право: релігієзнавчо-правовий контекст: монографія / М.В. Лубська. – К.: Фітосоціоцентр, 2006. – 196 с.
5. Лубський В. Релігієзнавство: підручник / В. Лубський, В. Теремко, М. Лубська. – К.: Академвидав, 2003. – 431 с.
6. Міма І.В. Окремі аспекти визначення місця релігійних норм у системі джерел мусульманського права / І.В. Міма // Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Проблеми та перспективи реформування права України очима молодих вчених» / Запорізький національний університет: тези доповідей. – ЗНУ, 2007. – 127 с.
7. Мусульманське право: джерела та особливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/reports/world_history/31931/
8. Основні джерела шариату та виникнення ісламу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/relig/20179/>
9. Релігієзнавство: курс лекцій / В.Л. Петрушенко, О.П. Петрушенко, М.П. Скалецький та ін.; 3-тє вид. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 327 с.
10. Традиційні мусульманські правові системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentu.info/gosudarstvo-i-pravo/istoriya-gosudarstva-i-prava-zarubezhnyh-stran/traditsiyini-musulmanski-pravovi-sistemi>